



د ښوونې او روزنې نړيوال ريفورمونه
او د افغانستان راتلونکې ښوونيز نظام

Ketabton.com

امير محمد منصوري

۱۳۸۲ هـ ش



د کتاب پيژندنه :

|||||

د کتاب نوم::

د ښوونې او روزنې نړيوال ريفورمونه

او د افغانستان راتلونکی ښوونيز نظام

ليکوال :: امير محمد منصوري

د چاپ کال :: ۱۳۸۳ هـ ش کال

ډالی

مهربانه مور پلار ته! چې په ټولو خوږو او ترخو وختونو کې یې په یادیم او د دوی د دعاوو له برکته به مې دغه وړتیا پیدا کړی وي!

خوږو اولادونو او کورنۍ ته! چې برسیره پردې چې د دوی د نازولو وخت به مې پدې لیکنه تیر کړی وي، د معلمی هنر مې له دوی څخه زده کړی او د گران هېواد د میلیونو ماشومانو د یوې بیلگې په توگه به مې تل د دوی د راتلونکي په هنداره کې د دې کتاب محتویات کتل او لیکل؛ او

د هېواد درنو ښوونکو ته چې د هېواد د راتلونکي نسل روزنه ور په غاړه ده

یې ډالی کوم.

د ليکوال خبرې

د هغه بښوونکي څښتن په نوم چې له خټو څخه يې انسان جوړ کړ او هغه ته يې تر ټولو غوره مخلوق ووايه!
 تر هر څه د مخه د لوی او قادر ذات الله (ج) شکر ادا کوم چې ماته يې ددې اثر د ليکلو او بشپړولو توفيق را کړ.
 هيله لرم چې دغه اثر به د گرانو هېوادوالو لپاره د ښوونې او روزنې په هکله گټور معلومات وړاندې کړي.

که څه هم له پخوا څخه مې د علمي اثارو د ليکلو او ژباړلو نيت درلود، او ځان مې پدې اړه مکلف باله، خو سترې ژوند مې ددې ارمان لپاره لږه موقع را کوله. پدې وروستيو کلونو کې مې د ښوونې او روزنې په څانگه کې د دوکتورا د ليکلو فرصت پيدا کړ او دغه وخت مې ددې اثر د ليکلو لپاره هم غنيمت وگاڼه.

دغه ليکنه په معاصره نړۍ کې د ښوونې او روزنې، ټولنې او نړيوالې (Globalization) ترمنځ د اړيکو په هکله دي. دا چې نړۍ د يو شان کيدو پخوا روانه ده، نو دغه اړيکې هم د يو شان کيدلو پخوا ټيله کوي. د دغه حرکت نښې نښانې هغه اصطلاحات او مفاهيم دي چې په نړيواله سطحه په ښوونيز و نظامونو کې د ريفورمونو (اصطلاحاتو) په شکل رامنځ ته کيږي.

دا چې دغه اصلاحات څه او د څه په هکله دي او آيا غوښتل کيږي او که تحميليږي او که گډ يا بل شکل لري، پدې کتاب کې تر يوه حده ځيرل شويدي.

ددې ليکنې اساسي موخه (هدف) دا وه چې د ښوونيزو اصلاحاتو په هکله په هېواد کې اړوند مرسسات او افراد غور او بحث کولو ته وهڅوي، تر څو په هېواد کې د ښوونيز نظام د بياروغوني او اصلاحاتو په هکله د هېواد او هېوادوالو په گټه اغيزمن رول ولوبوي. د هېواد په ژبو کې د علمي اثارو ليکل، څو د هېوادوالو لپاره لوستل او پوهه اسانه شي او په نړۍ کې د وروستيو بدلونونو په اړه معلومات تر لاسه کړي، يې يوه بله موخه وه.

دغه اثر پدې هيله ليکل شوی چې د ښوونې او روزنې په چارو کې دولتي کارکوونکي، پاليسي جوړوونکي، د ښوونې او روزنې مينه وال، د پوهنتونونو استادان، محصلين او په پای کې د هېواد سياستمداران به يې ولولي او د خپلو مربوطه وظيفو او مکلفيتونو په برخه کې به ور ته گټور تمام شي.

پدې هيله چې دغه ليکنه به په هېواد کې د ښوونې او روزنې په اړه د بحث کولو لپاره گټور مطالب وړاندې کړای شي، لوستونکو ته يې له لوی خدای (ج) څخه توفيق غواړم.

له يوې خوا نه د ژبې ماهر يم اونه دې ليکوالۍ اوله بلې خوا د تخنيکي پيچلو مفاهيمو توضيح کول هم گران کار کار وي، نوهيله لرم چې لوستونکی او نقادان مې د دغو معاذيرو له وجې هره ژبني تير وتنه او ابهام په پراخه سينه وزغمی او د بيا سموونې لپاره يې را ته په گوته کړی.

په پای کی د سویډن د کمیټي د ښوونې او روڼي د ځانګی له کارکوونکو څخه چه د اوږدي مودي د کار په جريان کي يي ډير څه را زده کړي دي ، مننه کوم. له محترمي پياکار لسن څخه چې ددي کتاب د ډيرو موضوعاتو په هکله يې ښی مشوری راکړيدي، دزړه له کومی مننه کوم.

والسلام

اميرمحمد منصوري

کابل

۱۳۸۳ / تله / ۰۹

هيله

يو کتاب د ليکونکی د زياتو فکری هلو ځلو محصول وي، نو:

❖ ددې کتاب چاپ دمولف لپاره خوندي دي او هيڅوک يې د ليکونکي له اجازي پرته دچاپولو حق نلری.

❖ ددې کتاب د هيڅ يوي برخي دکاپی ، نقل اويا په بل عبارت اړلوته اجازه نشته، خو يوازی هغه وخت چې د ماخذ په حيث يي يادونه وکړي.

محتویات

.....	مخکینی خبری
.....	لومری برخه
.....	سریزه
.....	د ښوونې او روزنې اړوند ریفورمونه
.....	ریفورمونه د څه شی په هکله وي؟
.....	د ریفورمونو ډولونه
.....	د ریفورمونو عملی کیدل او شرایط
.....	په نړی واله قرینه کې د ښوونې او روزنې د اړوند ریفورمونو اساسی مسئلی
.....	د نړی والی (Globalization) ځانگړتیاوي
.....	د ښوونې او روزنې د اړخنیو ریفورمونو معیاری مشخصات
.....	غیرمرکزي کیدنه (Decentralization)
.....	د غیرمرکزي کیدني ډولونه
.....	د غیرمرکزي کیدني لپاره لازمي شرطونه
.....	څه شی غیرمرکزي کیري (محتوي يي)؟
.....	د غیرمرکزي کیدني لپاره دلیلونه
.....	د محلي تصمیم نیوني د عملیي لاسته راوړني (گټې)
.....	شخصي سکتور (Privatization)
.....	د انتخاب امکانات (د خپلی خوښی د ښوونې او روزنې امکانات)
.....	په ښوونیزو چارو کې د ولس برخه اخستنه (Participation)
.....	د ارزښتونو ښوونه او روزنه (Values education)

د ارزښتونو د ښوونې او روزنې د تجدد (بیا رامنځ ته کیدلو) دلیلونه.

د ارزښتونو ښوونه او روزنه د څه شی په هکله وي؟.....

د ارزښتونو ښوونه او روزنه څنگه تدریس کیږی؟.....

په ریفورمونو کې د ارزښتونو د ښوونې او روزنې ځینی مثالونه.....

ښوونه او روزنه د ماشوم د حق په بڼه.....

دوهمه برخه... ..

په افغانستان کې د ښوونې او روزنې تاریخ ته یو لنډ نظر.....

په مختلفو دورو کې د ښوونې او روزنې موخي... ..

په افغانستان کې د ښوونې او روزنې اړوند ریفورمونه... ..

په افغانستان کې د ښوونې او روزنې او سنی حال.....

د افغانستان ښوونیز نظام او نړی وال ریفورمونه.....

سریزه.....

په افغانستان کې غیرمکزي ښوونیز نظام.....

شخصی سکتور په افغانی ښوونه او روزنه کې.....

د خپلی خوښی ښوونځی او ښوونه او روزنه.....

په افغانستان کې د ښوونې او روزنې په چارو د ولس برخه اخستنه.....

د ارزښتونو تعلیم او تدریس **❖** تجدد ئې.....

ښوونه او روزنه د ماشوم د حق په حیث.....

نتیجه.....

ماخذونه.....

مخکینی خبرې

نړیوالی (Globalization) په بشري ټولنو کې له ژورو او لویو بدلونو نو سره اړیکې لري. دغه بدلونونه د ټولنیزو چارو د تنظیم، د ټولنیزو خدمتونو د عرضه کولو او اړتیاوو د تولید، د ملتونو ترمنځ د اړیکو، د پوهې او معلوماتو د معني او د دوی د نفوذ د قوت او شکلونو، کلتور او ښوونې او روزنې په اړه رامنځ ته کېږي. که څه هم ټولګی ته به د نړۍ والی اغیزی لانه وی رارسیدلی، خو په لویه سطحه ئې د ښوونې او روزنې نظامونه بدل کړي او نور ئې هم بدلوی. د ښوونې او روزنې ریفورمونه په هر ځای کې لیدل کېږي او دغه ریفورمونه یو ډول ګډی ځانګړتیاوی لري.

د ښوونې او روزنې ریفورمونه د څه شی په هکله وي؟ ولی په عین وخت کې اوولې دا اوس پېښ شول؟ د ریفورمونو ترشا څه دلیلونه وي؟ موخي (اهداف) ئې څه وي؟ تراوسه څه لاسته ځني راغلي دي؟ آیا دغه ریفورمونه یوازی د لویدیځې نړۍ لپاره دي او که ختیځ هم ځینی اغیزمن شوي؟.

پدې راپور کې کونښن شوی چې په دغو پوښتنو باندې په نړۍ واله سطحه د ښوونې او روزنې د ریفورمونو د یو لنډ پس منظر او د هغو د مشخصاتو د لنډې توضیح او بحث او د مختلفو هیوادونو څخه د ځینی مثالونو په وړاندې کولو سره، رڼا واچوله شی. په لومړۍ برخه کې د ریفورمونو لویې برخې په لنډ ډول بیان شوی، ځانګړي دیدګاه وی یې خلاصه شوی او د څیړنو د لاسته راوړنو یو لنډیز وړاندې شوی. په دوهمه برخه کې یې به افغانستان کې په تاریخی اوموجوده حالاتو کې د ښوونې او روزنې په اړه د ریفورمونو په هکله بحث شوی او په هیواد کې د ښوونې او روزنې د نړۍ والو ریفورمونو ښه نتایج تر بحث لاندې نیول شوی دی.

هیله کېږي چې دغه راپور به د ښوونې او روزنې د نړۍ والو ریفورمونو د موجوده جریان او لوري (میلان) په هکله معلومات وړاندې کړای شی. غالباً په نژدې راتلونکې کې به د هیواد په ښوونه او روزنه کې ریفورمونه د بحث یوه مهمه اجندا وي ، چې دغه ډول معلومات به په ملي سطحه د ښوونیزو اصلاحاتو په اړه د بحث او مناقشو لپاره یوه لږومه وي. اساسی موخه د ټولو هغو اړخونو او افرادو بحث او مناقشې ته هڅول دي چې د افغانستان په ښوونه او روزنه کې فعالیت کوی او علاقه لری. هیله لرو چې دغه راپور به د افغانستان د ښوونې او روزنې د راتلونکو ریفورمونو په هکله د مباحثو لپاره مرسته وکړای شی. ریفورمونه او د ښوونې او روزنې اصلاحات او احیا بیله شکه یو ضرورت بلل کېږي.

لومړۍ برخه = سریزه

د ښوونې او روزنې مفهوم د ښوونځي تر مفهوم لوی او عام دی. د ټولو ټولنو په ښوونه او روزنه کې نوي نسل ته د ارزښتونو لېږدونه، انفرادي او ټولنيزو گروپونو ته د اخلاقو تفهيم، د کلتور تعميم، کلتوري ميراثونه او د کلتوري معنی گانو سيستم او د ملتونو د عرف او رواج انتقال او تعمیل شامل وي. ښوونه پخپله يو ارزښت او هدف دي، په خاصه توگه د معنوي اړخونو په اړه ځانگړی معناوي لری. ښوونه او روزنه د ټولنيز کيدلو د پروسې يوه برخه ده چې معنی يې دا ده چې موږ څنگه ټولنيز وگړی شو، تر څو په خپله ټولنه کې او له نورو ټولنو سره د گډ اوسيدلو وړتيا پيدا کړو.

معمولاً د ښوونې او روزنې کليمه د ښوونځي د کليمې مترادف ده، کله کله د تدريس د کلمې په معنی هم استعمالیږی. پدې راپور کې ښوونه او روزنه د هغی د اخرنی معنی یعنی د ښوونځي او تدريس په معنی استعمال شويدي.

په عمومي توگه د ښوونې او روزنې څخه توقع دا وي چې لږ تر لږه ماشومانو ته ليک، لوست او حساب ور زده کړی، د ټولنی منل شوی اخلاقی کړه وړه (سلوک) ورزده کړی او د ټولني په اقتصادي پرمختگ کې برخه واخيستلای شی. له ښوونې او روزنې څخه غوښتنی د ټولنو، وخت او مستقيمو او غير مستقيمو گټه اخستونکو په تناسب توپير لري. په اکثرو ټولنو کې توقع کېږی چې ښوونه او روزنه به افرادو ته لوړ ټولنيز دريځ (موقف) ور په برخه کړی.

د ټولنی او ښوونې او روزنې تر منځ اړیکی له مختلفو زاويو کتل کيدای شی. يو اړخ داسی دي چې په ټولنه کې مسلطی او حاکمی سياسي، اقتصادي او کلتوري نظريي د ښوونې او روزنې په محتوی او جوړښت باندی هم تسلط لری او هغه تعینوی. حاکمي نظريي د تعليمي نصاب او د ښوونې او روزنې په اداره او تنظيم رغنده (مصممی) اغيزي لري. پدې صورت کې د ښوونې او روزنې رول په ټولنه کې د مسلطو عقيدو زيات تعميم او تقويه وي.

د ښوونې او روزنې او ټولنې ترمنځ د اړیکو بله نظريه د پورته نظری بشپړه سرچپه نظريه ده، یعنی د ښوونې او روزنې رول د ټولنې بدلون دي، یعنی ښوونه او روزنه ددي وړتيا لری چې په ټولنه کې حاکمي اړیکی او ټولنيز جوړښت بدل کړی.

بله بشپړه افراطی نظريه داسی ده چې ښوونه او روزنه او ټولنه هيڅ اړیکی نلری او يو پر بل باندی کومی اغيزي نه کوي. يوه منځنی نظريه دا ده چې ښوونه او روزنه او ټولنې يو پر بل باندي دوه ازخيزه اغيزي لري. نو ښوونه او روزنه د ټولنيزو هڅو يوه مهمه برخه ده او له ټولنی سره د هر ډول رول او اړیکو په صورت کې د فرد او ټولنی دواړو د پرمختيا لپاره لوی اهميت لری.

ښوونه او روزنه د هغی د قیمت له اړخه هم ارزښت لری. د ښوونې او روزنې لگښتونه د ټولنو د عمومی بودجو لویه برخه تشکیلوی. په پر مخ تلونکو ټولنو کې د ښوونې او روزنې د وزارت پرسونل تر ټولو لوی دولتی توظیف شوی پرسونل او د ښوونکو معاشونه د ملی بودجو تر ټولو دروند بار وی. د ښوونکو معاشونه د ښوونې او روزنې د بودجې معمولاً ۸۰٪ ۹۰ فیصده تشکیلوی.

ښوونه او روزنه په ټوله نړۍ کې په ډیر ژور ډول د نړۍ والی تر فشار او اغیزی لاندی راغلی ده. هغه نړی والی چې پدې اخرو لسيزو کې واقع شوی، د هیوادونو ترمنځ د اړیکو او معاملو له اړخه یو نوی پړاو دی او د یو شمیر مختلفو مسئلو په هکله صورت نیسی. په نړۍ والی کې اقتصادي، تکنالوژیکي، سیاسي، او کلتوري قواوي شاملی وي چې ټولی، خو په خاصه توگه اقتصادي پروسه د آزاد مارکیټ له فلسفی څخه اغیزمنه او ددغی پروسې لخوا اداره کیږی. تکنالوژیکي پرمختگ د بین المللی بریښنایی شبکي Internet او نورو ذریعو پوسیله په لویه پیمانته د معلوماتو په خپرولو او شریکولو کې بدلون راوستی دی په سیاسي مستوی کې د ملی حکومتونو په شکل کې بدلونونه او د حکومتونو د ماموریتونو او حکومت کولو لپاره د نویو لوايحو او مقرراتو وضع کیدل شامل دی. په کلتوری اړخونو کې د نړی والی څخه استنباط د معیاری کیدنی، ورته والی او یو شان کیدنی (همجنس کیدنی) په شکل رانښکاره شوی دی. نړیوالی په بنیادی توگه یوه اقتصادي پدیده ده، خو د کلتور او حکومت داری لپاره یو شمیر مهم نتایج لري. اساساً داسی عناصر او قواوی پکی دي چې ټولنیزی ښیگني، ډیموکراتیکه برخه اخستنه او (د ولس په نسبت) مسرلیت او حسابدهی ئې د توجه وړ ټکي نه وي، خو له بلې خوا د نړۍ والی سره ازادي، ډیموکراسي او اقتصادي وده ملگرې وي.

له اتیاومی (۱۹۸۰م) لسيزی راپدیخوا په ټوله نړۍ کې د ښوونې او روزنې په هکله ریفورمونه رامنځ ته شوی دی. ښوونیز ریفورمونه باید د ټولنی او ښوونې او روزنې د اړیکو انعکاس وکړی او ټولنیز پرمختگونه منعکس کړی. آیا د اخرنیو لسيزو د ریفورمونو پالیسی گانی د ښوونې او روزنې او ټولنیز پرمختگ د دوه اړخیزو او متقابلو اغیزو مثالونه دي او یا لکه څنگه چې ادعا کیږی، په اساسی توگه د نړۍ والی د فشار نتایج دي؟.

د ښوونې او روزنې په ډگر کې چه کوم ریفورمونه د نړۍ په مختلفو هیوادو کې رامنځ ته شوی، که په لویه او که په وړه پیمانته بدلونونه دی، یو ډول گډې ځانگړتیاوي او گډې عناصر لری. دوی سره ورته موخي لری، تقریباً یو ډول طریقی پکاروي او جوړښت او محتوی ئې تقریباً سره یو ډول او یا دومره سره نژدي وي چې بیل نشی بلل کیدای. دغه سره ورته والی تر یوه حده د ملتونو له یوبل څخه د تقلید او له یو بل څخه د نمونو د قرضولو د میلان نتیجه ده، خو له بلې خوا او تر ډیره حده دغه ورته والی په مجموعی ډول د ټولنو هغه بدلونونه دي چې د نړۍ والی د پروسې تر اغیزو لاندی ئې داسی بدلونونه موندلی چې گډ او سره ورته اجزای لری. گډی ځانگړتیاوي عبارت وي له: د حکومتونو د رول کمزوري کیدل، د پانگو ازاد انتقال، د آزاد بازار د اقتصاد اصل، د پانگه والی (سرمایه داری) د نظام تعمیم او پراختیا او د معلوماتی تکنالوژی انقلاب او همداراز د کمزورو هیوادونو تجرید او انزوا، د اقتصادي

بازار (مارکیت) انحصار، د ښوونې او روزنې د مفکورې تعویض د مادام العمرزده کړې په مفکوره او نور. دغو ټولو کیفیتونو د ښوونې او روزنې په محتوی او جوړښت (شکل) باندې په ټوله نړۍ کې اغیزی کړي او دغه اغیزی د ښوونې او روزنې په ډگر کې د اصلاحاتو او ریفورمونو په راوستلو سره ثابت او رامنځ ته شوی دی. دغه بدلونونه د ټولنو په ښوونه او روزنه کې د ستونزو د حل لپاره رامنځ ته کيږي، خو د ټولنو د ښوونیز نظام برابرول له نړۍ وال ښوونیز کلتور سره هم د دغو بدلونو یوه موخه وي. د دې لپاره چې پر مختلفونکی (غریب) هیوادونه اقتصادي مرستی تر لاسه کړای شي، نو مجبور دی او پرته لدې بله لاره هم نلري، یوازی دا چې باید د نورو

❖ پېښې ❖ وکړې او د ❖ پرمختللو ملتونو ❖ پشان ځان وښيي.

پدې لیکنه کې د ښوونې او روزنې د ریفورمونو د مختلفو اصلاحاتو او په نړۍ واله سطحه د هغوی ځینی مثالونه او مختلف اړخونه وړاندې کيږي. وروسته بیا د ❖ د نړۍ والو ریفورمونو ❖ ممکنه نتایج د داسې هیواد لپاره لکه افغانستان، چیرې چې ښوونیز ریفورمونه به غالباً د نژدې راتلونکې مېشتونو د اجندا مهم ټکی وي، څیرل شوی دي. افغانستان لاتراوسه (۱۳۸۴ هـ ش) هم د نسبي ناقراری په حالت کې د انتقالی ادارې لخوا اداره کيږي (عمومي ټاکنې په نژدې وخت کې پلان شوی دی). د میلیونونو ماشومانو لپاره چې اخرنی لسيزی له ښوونې او روزنې څخه بې برخې شوی وو، د ښوونځیو غوښتنه کيږي. نصاب په رښتیني معنی موجود نه دي، خو درسی کتابونه او د ښوونځیو په اونیز درسی پروگرام کې د مضامینو شمیر تل د مختلفو حکومتونو لخوا د بدلون او رابدلونو موضوع ده. د تدریس لپاره بشري قوه (ښوونکی) ډیر کم مسلکی پوهه لري او د عمر له اړخه هم ځوانان ندي.

د یوې لویې مودې لپاره په هیواد کې حکومت نه وو او په لویه برخه کې د ښوونې او روزنې مسرلیت د دولت لخوا نه تر سره کیده او د دولت رول غیر دولتي مرسساتو، په خاصه توگه بین المللی غیر دولتي او ټولنیزو مرسساتو اجرا کاوه. د اتیاومی لسيزی له پیل څخه د ښوونې او روزنې دولتي مرسته یوازی په ښارونو کې محدوده وه. په کلیوالو سیمو کې که ښوونه او روزنه موجود وه، هغه هم یوازی لومړنی ښوونه او روزنه وه چې تر ډیره حده غیر دولتي مرسساتو په مخ بیوله. دغه وضع بدلیدونکی ده. خو له بلی خوا نړۍ والی هم د هیواد د دولتي چارو په ترسره کولو او ټولنیزو خدمتو په وړاندې کولو کې خپلی اغیزی ښکاره کوي. نو دا چې له یوې خوا زمونږ ارزښتونه او نوی په پښو دریدونکی ملت او زمونږ اړتیا وی او مجبوریتونه او له بلی خوا قدرت لرونکی نړۍ والی به زمونږ په راتلونکې ښوونیز نظام باندې څه اغیزی کوي او د دغو قواوو ترمنځ به زمونږ د ښوونیز نظام شکل څنگه وي، دغه مسئله د نړۍ په سطحه د ښوونیزو ریفورمونو په رڼا کې تحلیل او څیړنی ته اړتیا لري. پدې لیکنه کې دغه کوښښ شوی خدای (ج) دي وکړې چې تر یوه حده روښانه کوونکی وي.

دوهمه برخه

په افغانستان کې د ښوونې او روزنې تاريخي پس منظر

په افغانستان کې د نورو اسلامي ټولنو په څير ښوونه او روزنه لوي او اوږد تاريخ لري. د اسلام د مبین دين له راتگ سره ښوونه او روزنه تر زرو کلونو اوږد تاريخ لري. د ښوونې او روزنې ننی شکلونه په دريو ډولو وینبل کيدای شي: سنتی تعليمات، اسلامي تعليمات او عصری يا په بل عبارت غربی ډوله تعليمات.

۱. سنتی تعليمات

په افغانستان کې کرنيزو يا مالداري ټولنو د خپل پايښت لپاره د اړوندو مهارتونو د ليرولو لپاره د ښوونو مختلفي سنتی لارې له ډېرې پخوا زمانی څخه رواج کړی وي. له يوه نسل څخه بل نسل ته د مهارتونو، ارزښتونو، کلتور، رواج او عقايدو ليريدول معمولاً په شفاهي توگه د منظومو او يا منثورو کيسو په ډول ترسره کيده او هم ترسره کيږي. افغانی ټولنه د ليک لوست له ټيټې سطحې سره سره د کيسو او شعرونو ويلو ډېر اوږد او ژوندی تاريخ لري؛ د ډېر پخوانی کلاسيک ادب ډېری کيسی او شعرونه تر دې دمه خوله په خوله رارسيدلی او د ډېرو خلکو په ياد وي. کيسی معمولاً اخلاقی پيغامونه انتقالوی او له ماشومانو (او نورو اوريدونکو) څخه يې توقع دا وی چې دوی هغه څه زده کړي چې غوښتل کيږی او د فرد مسئوليت او کره وړه د نورو په مقابل کې پکې وي. پټې اوبسکاره موخې يې انساني ښيگنې لکه ريښتنولي، زړه سواندوالی، احترام او همدردی او نورو ي. ماشومانو ته د کورنی يووالی، اطاعت، مرستې، له نورو سره د خپلی پوهی د شريکولو، د هر ډول تيری په مقابل کې جگړه کولو او دريدلو او د انصاف او عدالت لپاره د مبارزی کولو زده کړي ورکولو کيږي.

په سنتی ښوونه او روزنه کې اسلامي تعليمات هم شامل وي او په ورځني ژوند پورې اړوند اسلامي معلومات پکې وي: داسې ښيگنې لکه سخاوت، ميرانه، زړه سوی او ميلمه يالنه د يو ښه مسلمان د صفتو په بڼه بلل کيږي او د زده کړو لويه برخه جوړوي. د اسلام د تاريخ او د حضرت محمد "ص" د ژوند حالت هم په سنتی ښوونه کې شامل وي.

2. اسلامي ښوونه او روزنه

نننی اسلامي ښوونه او روزنه په جوماتونو او مدرسو کی په تدریس باندې مشتمله ده. جومات دکلي ټولو وړو ماشومانو (نجونو او هلکانو) ته اسلامي لومړنۍ ښوونه او روزنه برابروي. ټول هغه ماشومان چې عمر يې

دڅلورو او شپږو کلونو تر منځ وي، هره ورځ جومات ته ځي او يو يا دوه ساعته له ملا څخه اسلامي لومړني درسونه وايي (معمولاً بې له معنا څخه). داسلام پنځه بناوي ، دلمانځه رکنونه او شرطونه او اسلامي ارزښتونه ځينې زده کوي . د مسلمانانو په حيث پر ماشومانو شفقت او پر هغوی باندې لطف او لورينه دهر مسلمان دنده بلل کيږي. که ښوونځی نه وي ، يوازې هلکان تر نه يالس کلنۍ وروسته کولای شي په جومات کې درس ووايي.

مدرسي زموږ په هېواد کې يو اوږد تاريخ لري . نارينه زده کوونکي (طالبان) پر اسلامي مضمونونو سربيره عربي ژبه ، منطق ، بديع ، بيان ، ادب او شعر هم زده کوي . ټول مربوط کلی دمدرسي د چلولو مسئوليت لري . يو زده کوونکی دمدرسي د بيلابيلو مضمونونو دټاکلي شمير کتابونو تر زده کړې وروسته ملا بلل کيږي . محدود شمير ثانوي مدرسي د دولت له لوري هم اکمالیږي . دغه مدرسي شپږ ټولگي لري چې له هغه څخه تر فراغت وروسته زده کوونکي کولای شي چې دکابل پوهنتون دشرعياتو يا حقوقو په پوهنځي کې شامل شي.

ددولتي اسلامي ښوونې او روزنې او مدرسو هدف ټولنې ته دقاضيانو ، دولتي کدرونو او داسلامي مضمونونو دښوونکيو وړاندې کول دي . نجونې له رسمي اسلامي ښوونې اوروزنې څخه تلل مستثنا يا جلا وې . د نجونو لپاره په جومات کې دلومړنۍ ښوونې او روزنې تر حاصلولو وروسته، داسلامي ښوونې او روزنې دحاصلولو يوازينی ځای لومړنی ښوونځی وي- خوچې نجونو ته دغه زمينه برابره وي اويای يې ميندې او پلرونه ورته ، هغه څه چې معمول دي ، په کورو کې تدریس کړي.

3. عصري ښوونه او روزنه

عصري ښوونه او روزنه په افغانستان کې يوه نوې پدیده ده. دهلکانو لپاره لومړنی ښوونځی لومړی ځل په ۱۹۰۳م کال او د نجونولپاره په ۱۹۲۱م کې په کابل کې جوړشو . لومړني او ثانوي ښوونځي هيڅکله خصوصي شوي ندي، خو اسلامي ښوونه او روزنه مدام خصوصي او وړيا وه . عصري ښوونه او روزنه سره له دې چې دانکشاف له پاره يې بهرنۍ مرستې لرلې ، دشلمې پيږي تر نيمايي پورې ډيره ورو روانه وه. په ۱۹۷۰م کلونو کې دمکتب د عمر دماشومانو نژدې دريمه برخه په لومړنيو ښوونځيو کې شامله وه، چې ۷% يې نجونې وې . خو په کابل کې بيا ۳۵% زده کوونکي نجونې وې ، په داسې حال کې چې په کلیو کې نجونو ته دزده کړې کومه زمينه نه وه برابره.

له لومړني ښوونځي څخه نيولې تر لوړو زده کړو پورې په وړيا توگه دعصري ښوونې او روزنې يوازينې مسئول دولت و . ښوونې او روزنې په افغانستان کې مدام يو مرکزي نظام درلود، دښوونې او روزنې ولايتي ادارې يوازې دپوهنې دوزارت استازې وې ❖ نيغ په نيغه يې خپل کوم قدرت او واک نه درلود.

دښوونې او روزنې له نظره، د افغانستان په تاريخ کې د ناآراميو او پاڅونونو په بهير کې ، په ټول نوي تاريخ کې ، درې موضوعگانې ډيرې مهمې دي:

په ښوونه او روزنه کې د اسلام نقش

د نجونو له پاره ښوونه او روزنه

د اسلامي ښوونې او روزنې دولتي کنترول

امان الله خان چې په کال ۱۹۲۰م کې په افغانستان کې د ښځو له پاره ښوونه او روزنه پلې کړه ، د نجونو لپاره د ښوونځيو په جوړولو او پر ديني مدرسو د کنترول حاصلولو له کبله د سختو مخالفتونو په نتيجه کې جلا وطنی ته اړ شو.

په ۱۹۷۸ م کې چې کمونستانو د افغانستان واگي غصب کړې، د ښوونې او روزنې پخوانی نصاب ، چې پر اسلام (په ټولنه کې د اسلام نقش او د هر فرد له پاره د اسلام اهميت) بناو، د شوروي تر اغيز لاندې نوي نصاب باندې بدل شو. دغه نوی نصاب د اسلامي ارزښتونو او افغاني فرهنگ په ضد وپيژندل شو. د دغه نصاب په ضد غبرگونونو، په تيره بيا په کليو کې ، شدت وموند. خلکو له ښوونځيو څخه په لومړي قدم کې د نجونو او په دويم قدم کې د هلکانو په ايستلو پيل وکړ.

د شوروي پرضد د جهاد په بهير کې (۱۹۷۹ ۱۹۹۲ م) غير دولتي نړيوالي مرسې په افغانستان کې د ښوونې او روزنې د پروسې په وړاندې بيوولو کې راگډې شوې . ورپسې جوخت په دغه وخت کې ، په افغانستان کې د ښوونې او روزنې دوه موازي نظما مونه رامنځته شول، چې يو يې په ښاري سيمو پورې تړلی حکومتي نظام و او بل يې په کليوالي سيمو پورې تړلی غير دولتي نظام وو.

د مجاهدينو تر کنترول لاندې سيمو کې د برابرې شوې ښوونې او روزنې يوه نتيجه د نجونو د ښوونځيو پيژندگلوې وه. په دغو ښوونځيو کې د نجونو شميره ورځ په ورځ زياتيده . يوازې کي ټلی دليل يې هغه درسي کتابونه وو چې افغانانو د اسلامي او افغاني ارزښتونو په رڼا کې ليکلي وو او ورسره ورسره يې نوې پيدا گوډي لرله.


تر ۱۹۹۶م وروسته د افغانستان ډيره زياته برخه د طالبانو تر واک لاندې وه او يوه حکومتي اداره يې پکې جوړه کړې وه. دغې ادارې کونښن وکړ چې يوی نوی تعليمي نصاب ، چې ډير اسلامي مضمونونه يې لرل ، پلی کړي . په نويو مدرسو کې له تدريس څخه د طالبانو هدف داو چې زده کوونکي يوه سمه او کره اسلامي نظريه (= طالبان) زده کړي او په عين حال کې په نويو مضمونونو کې تربيه شي ، چې دعصري ښوونې او روزنې د زده کوونکو مقابله وکولای شي . له همدې امله يې دانگليسي ژبې مضمون له نورو مضمونونو سره (داړونده ښوونکي دشته والي په شرط) ور

معرفي کړي وه. په ښوونځيو کې دنجونو گډون يې ناروا بللی و. خو دغې ناروا زياتره په ښارونو پورې تړاو درلود، په کليوالي لومړنيو ښوونځيو کې دنجونو شميره مخ په زياتيدو وه.

د ۲۰۰۱ م کال په پای کې دطالبانو دنظام تر ړنگيدو وروسته ، په تيره بيا د ۲۰۰۲ م کال په جون کې دمنځمهالې ادارې له رامنځته کيدو سره جوخت نجونو بيرته ښوونځيو ته، په تيره بيا په ښارونو کې ، مخه کړه. همدغه راز، په کليوالي سيمو کې هم په ښوونځيو کې دنجونو شميره زياته شوه. يو نوی تعليمی نصاب چې اسلامي مضمونونه په کې تر پخوا پوره کم شوي دي، په لومړنيو ښوونځيو کې معرفي شو.

ميندې او پلرونه اوس هم باور لري چې دښوونځيو بربليکونه اودپوهنتون ډيپلومې يې له اولادونو سره دښه ژوند ، ټولنيز دريځ او تجربې په ترلاسه کولو کې مرسته کوي . والدين او ټولنه غواړي چې ماشومان يې زده کړه وکړي او د ټولنې ، ملت او نړۍ يوښه تبعه يا غړی ځينې جوړ شي . اسلامي ښوونه او روزنه په دې لړ کې ډيره مهمه گڼله کيږي . ميندې او پلرونه غواړي چې اولادونه يې اساسي اسلامي ارزښتونو او سنتي علومو ته درناوی زده کړي . ښوونځي بايد دميندو او پلرونو غوښتنو ته ځواب ووايي . که نه، نو ښوونه او روزنه به مخ په شا ولاړه شي . په تيره بيا په کليوالي سيمو کې . دا يو مهم درس دی چې تاريخ مور ته راکړی دی!

نتیجه

نړیوالی (Globalization) د خلکو د ژوند ډول بدلوي  دا چه د نړۍ په کوم گوټ کې اوسو، ډېر توپیر نلري او هر چیرې خپلې اغیزې لري. نړیوالی زموږ د ژوند په اقتصادي، تخنیکي، سیاسي او کلتوري اړخونو باندې اغیزې کوي. د نړیوالی د پرمختللو قوتونه په عمده ډول اقتصادي، د پانگوالی د نظام توسعه او د آزاد بازار مفکوري دي. هغه قوتونه چې نړیوالی په مخ بیایی، د هېوادونو د ښوونې او روزنې په نظامونو کې بدلون راوستل غواړي او یوه نښه یې داده چې د ښوونې او روزنې په محتوی او ساختمان دواړو کې د نړۍ په گوټ گوټ کې مشابه بدلونونه او اصلاحات عملي کیږي. نړیوالی حکومتونه دې ته اړ باسي چې ښوونې او روزنې ته پراختیا ورکړي، څرنگوالی یې ښه کړي او په عین حال کې په خپلو ښوونیزو دولتي لگښتونو (تخصیص) کې کمښت راولي. غیر مرکزي کیدنه د دغې ماجرا د حل لپاره د یوې وسیلې په توگه عملي کیږي.

د نړیوالی بنیادي مفکوره یعنی د آزاد بازار اصل ځکه په ښوونه او روزنه کې د رقابت اصل ته جایز بولي چې دغه اصل به اغیزمنتوب ښه کړي؛ د ښوونځیو په محلي سطحه اداره کولو ته ځکه اجازه ورکوي، چې د هغه په نتیجه کې به د ښوونیزو چارو په گټورتیا کې ښه والی رامنځته شي؛ او بالاخره په محلي سطحه د ښوونځیو تمویلول ځکه ښه بولي چې د منابعو ښه ترا سمون به رامنځته کړای شي. برسیره پردې داسې انگیرله کیږي چې د ښوونځیو کیفیت به هغه وخت ښه وي، چې د محلي اړتیاو سره سم برابر شي. د مختلفو ښوونځیو ترمخ د انتخابولو امکانات، شخصي ښوونځي او په ښوونیزو چارو کې د ولس برخه اخیستنه د ښوونیزو اصلاحاتو (ریفورمونو) اړیني اجزا وي دي.

په ځانگړې توگه د دریمې نړۍ په هېوادونو کې ښوونیز ریفورمونه تر ډېره پورې د نړیوال اقتصاد د فشارونو اغیزې منعکسوي. په ښوونیزو اصلاحاتو کې یو نسبتاً متناقض عنصر د ارزښتونو (یا اخلاقي زده کړو) تجدد او بیا احیا وي. دغه تجدد د مختلفو دلایلو له مخې د ختیځي او هم لویديځي نړۍ په هېوادونو کې پېښ شوي وي.

ښوونه او روزنه د ماشوم د حق په حیث، مساوات او د ښوونیزو چارو ښه ترا اغیز منتوب او گټور توب د ښوونیزو ریفورمونو اساسي ناري (شعارونه) وي. تراوسه پوري څېړنو د دغو شعارونو د موخو (اهدافو) عملي نښي نښاني ندي جوتي کړي او په سرچپه ډول، داسې نښي نښاني لیدل شوي چې ټولنیز توپيرونه زیات شويدي. مالي اغیزمنتوب په لږه اندازه ښه شوی وي.

د شخصي ښوونځیو او یا د هغو ښوونځیو چې ولسي برخې اخستنې لوړه درجه لري، گټورتوب هم ندي ثابت شوی او د مختلفو ښوونځیو ترمخ د انتخاب امکانات هم معمولاً د ټولني د مستعید قشر په گټه تمام شوی دی.

د ارزښتونو د ښوونې تجدد بیا د مدني ښوونو په ديني تعليماتو د اړولو او يا په عمومي توگه د غربي ارزښتونو په مقابل کې د عکس العمل په شکل ښکاره شويدي ❖ لږ تر لږه په اسيايي او اسلامي هېوادونو کې.

په افغانستان کې پخواله دې چې د غير مرکزي کيدنې په مسئله بحث وشي، نور د پام وړ ډېرمهم مسايل دي. لومړی شی چې بايد توجه ورته وشي هغه د يوې جامع تعليمي پاليسي جوړول دي چې د ښوونيز نظام د دوام مسئله يې بايد اساسي موخه وي. ددغه ډول پاليسي لپاره بايد څيړني، د اړتياوو ارزونې، غوښتنې، منابع او نور ترسره شي. که څه هم د ښوونې او روزنې د پراختيا په هکله ډير پرمختگونه شويدي، اما بيا هم دغه مسئله يوه ستونزه ده. په هېواد کې د ښوونځي د عمر د پنځو ميليونو په شاوخوا کې ماشومانو، لږ او ډېر دري کاله پخوا د ښوونځي ډېر لږ امکانات درلودل. او غالباً هيڅ يو هېواد به په نړۍ کې ددې وړتيا ونلري چې دغه ډول يوه ستونزه سمداسه په دومره لنډ وخت کې حل کړي او په ميليونو ماشومانو ته د باکفيته ښوونځيو امکانات برابرکړي او د يوې تعليمي دورې لپاره يې په ښوونځيو کې وساتي.

پدغو شرايطو کې د ښوونيزو چارو د پراختيا لپاره تر ټولو مخته پلان او د هغه مطابق د ملي مالي منابعو په لاس راوړلو او برابرولو ته لويه اړتيا ليدل کيږي.

افغانستان د يوه جگړې ځپلې هېواد په حيث به تر ډېره پورې په باندنيو وړيا مرستو تکیه کوي، اما له اوس څخه ددې اړتيا ليدله کيږي چې پدې هکله فکر وشي چې بايد څنگه کورنيو عايداتي منابعو ته وده ورکړه شي چې ترڅه وخت وروسته باندنيو مرستو ته دغه اړتيا له منځه ولاړه شي. هغه متل دي چې ❖ قرضدار اړ وي. ❖

ددې لپاره چې د امکان تر حده ډېرو ماشومانو ته د ښوونې او روزنې امکانات تيار کړل شي، په مرکزي سطحه ملي پلان ته اړتيا ليدل کيږي. په مرکزي سطحه د پلان جوړولو په صورت کې هم، محلي ذيعلاقه عناصرو ته په ښوونيزو چارو او د ښوونځيو په چلولو کې لويه ونډه ورکول کيدای شي. د هېواد په متشسته وضع کې قوی مرکزيت ته په غير مرکزي نظام باندې ترجيح ورکول کيږي. د غير دولتي مرساتو د چارو او ونډې همغاړي کول او تنظيمول په مرکزي اداري پورې مربوطه مسئله ده. د نړيوالې ټولنې له مالي او تخنيکي مرستو څخه د هېوادوالو په گټه اغيزمنه استفاده کول د ټولو خواوو په گټه ده او يوه ضروري مسئله بلل کيږي. لازمه ده چې ددې کار لپاره مناسب تدبيرونه وسنجول شي.

د هېواد د ښوونې او روزنې د اوږد مهاله پاليسي د جوړولو لپاره دې ته اړتيا ده چې د جوړولو په پروسه کې ئې غښتلي ذيعلاقه خوا وي ونډه ولري. پدې هکله موجوده تجربې او د نورو څيړنو نتايج گټور او لازم بلل کيږي. د ولسونو تجربې بايد له پامه ونه غورزولی شي، بلکه راټولي او نورو ته انتقال شي. د شخصي سکتور لپاره بايد د اسلامي تعليماتو ټولنيزي تجربې او د غير دولتي موسساتو تجربې تحليل او وارزول شي.

د تیرو لسيزو د تجربو راتولو ته لویه اړتیا ده [❖] د مثال په ډول د ښوونځیو محلي شوراگانې، محلي اداري سیستمونه، د غیر دولتي مرسساتو اداري سیستمونه. د داخل الخدمت د روزنې کورسونه او نور. په راتلونکي کې د ښوونیزو اصلاحاتو د پلانونو لپاره د دغه ډول معلوماتو راتول ډېر گټور بریښي. دا چې د هېواد ښوونه او روزنه به تر کومه حده د داسې نړیوالو [❖] ښکلیو [❖] مفاهیمو، لکه اغیزمنتوب، گټورتیا، مساوات، ازادې او نورو تر سیوري او اغیزې لاندې راشي، به په راتلونکي کې ووینو.

سره له دې چې د هېواد ښوونیز لگښت (د لومړنۍ دورې د یوه زده کوونکي یو کلن تعلیمي لگښت ۲۰-۳۰ امریکایي ډالره دی) په نړۍ کې تر ټولو لږ لگښت ښیي، خو بیا هم په نژدې راتلونکي کې داسې نه بریښي چې ملي مرکزي عایدات به ښوونیز لگښت پوره کړای شي، نو ځکه د یوه منځنی مودل لټه په کار ده، چیرې چې به لگښتونه د مرکزي او سیمه ایزو ادارو ترمنځ شریک شوی وي.

د ښوونځی پریښودلو او د ناکامیو ډیره لوړه فیصدي دا حقیقت را په گوته کوي چې د مالي اغیزمنتوب لپاره د دغو عواملو د ښیگڼې لپاره ډېر څه په کار دي او د دغو دو مسئلو ښیگڼه به ډیره گټه ورسوي.

د جنکیانو د ښوونې او روزنې لپاره، که څه هم قانوني موانع نشته، خو ډېرې ستونزې لا په مخکې دي. د خپلي خوښي د ښوونځیو د انتخابولو حق د ښوونځیو او حتی درسي کتابونو په اړوند لا د هېواد د راتلونکي په افق کې هم نه بریښي او لا تر اوسه د بحث موضوع نشی کیدای.

اسلامي تعلیمات او غربي ډوله ښوونه او روزنه په هېواد کې نه جلا کیدونکي دي. د نورو اسلامي هېوادونو په ډول په هېواد کې هم [❖] په نوی نړیواله قرینه کې، د معتبرې پوهې او کلتور تعریف یوه متنازع فیه مسئله ده او ښوونځی د دغې مناقشي محور دی (xvii [❖] مخ).

ولله علی ما نقول وکیل

ماخذونه

د افغانستان اساسي قانون ۱۳۸۳ هـ ش.

امير محمد منصوري، ۲۰۰۰م، دست آوردهاي آموزشي و عوامل موثر بر آن از شاگردان در مكاتب افغانستان، تيسيس ماستري، پوهنتون ستا كهولم.

جميل الرحمن كامگار، ۱۳۸۲هـ ش، تاريخ معارف افغانستان، بنگاه انتشارات ميوند، كابل.

حبيب الله رفيع، ۱۳۷۷ هـ ش، په افغانستان كي د عصري ښووني او روزني پيل او پراختيا، د افغانستان د څيړنو مركز، پيښور.

عززالدين آماج، ۱۳۷۰ هـ ش، په افغانستان كي د ښووني او روزني لنډه تاريخچه، كابل، د ښووني او روزني څيړونه.

معارف افغانستان از سال ۱۳۴۰ هـ ش، وزارت معارف افغانستان، كابل

Abu-Duhou, I. (1999). *School-Based Management*. Paris: UNESCO/IIEP.

Arnové et al (1999). *Reframing Comparative Education. The Dialectic of the Global and the Local*. In R.F. Arnove and C.A. Morres (eds). *Comparative Education. The Dialectic of the Global and the Local*. Boulder: Rowman & Littlefield Publishers Inc.

Ban, T. & Nishino, M. (2001). *Japan: Educating for Sound Mind*. In: W. K., Cummings, M. T., Totto, & J., Hawkins (eds). *Values Education for Dynamic Societies: Individualism or Collectivism*. Comparative Education Research Centre. The University of Hong Kong.

Beare, H. (1993). *Different Ways of Viewing School-site Council: Whose Paradigm Is in the Use Here?* In H. Beare and W.L. Boyd (eds). *Restructuring Schools. An International Perspective on the Movement to Transform the Control and Performance of School*. London: The Falmer Press.

Bray, M. (1999). *Control of Education: Issues and tension in Centralisation and Decentralisation*. In R.F. Arnove and C.A. Morres (eds). *Comparative Education. The Dialectic of the Global and the Local*. Boulder: Rowman & Littlefield Publishers Inc.

Carnoy, M. and McEwan, P.J. (2001). *Privatisation Through Vouchers in Developing Countries: the Cases of Chile and Colombia*. In H.M. Levin (ed.). *Privatising Education. Can Marketplace Deliver Choice, Efficiency, Equity and Social Cohesion?* Boulder: Westview Press.

Carnoy, M. (1999). *Globalisation and educational reforms: what planners need to know*. Paris: International Institute for Educational Planning.

Carnoy, M. (2002). Foreword. In H. Daun (ed.). *Educational Restructuring in the Context of Globalisation and Local Demands*. New York: Routledge/Falmer.

Cranley, M.E., Pinpradit, N. & Sintoovongse, K. (2001). THAILAND: BEYOND MATERIALISM. In: W. K., Cummings, M.T., Tatto, & J., Hawkins (eds). *Values Education for Dynamic Societies: Individualism or Collectivism*. Comparative Education Research Centre. The University of Hong Kong.

Cummings, W., K., & Hawkins J., Tatto, M.,T. (2001a). THE REVIVAL OF VALUES EDUCATION IN THE PACIFIC BASIN. In: W. K., Cummings, M.T., Tatto, & J., Hawkins (eds). *Values Education for Dynamic Societies: Individualism or Collectivism*. Comparative Education Research Centre. The University of Hong Kong.

Cummings, W., K. (2001b). THE FUTURE OF VALUES EDUCATION IN THE PACIFIC BASIN. In: W. K., Cummings, M.T., Tatto, & J., Hawkins (eds). *Values Education for Dynamic Societies: Individualism or Collectivism*. Comparative Education Research Centre. The University of Hong Kong.

Daun, H. (2002a). *Conceptualisation and Results of Educational Restructuring*. In H. Daun (ed.). *Educational Restructuring in the Context of Globalisation and Local Demands*. New York: Routledge/Falmer.

Daun, H. (2002b). *Globalisation and National Education Systems*. In H. Daun (ed.). *Educational Restructuring in the Context of Globalisation and Local Demands*. New York: Routledge/Falmer.

Daun, H. (2002c). Global Forces and Local Drives: The School in Decentralization. Paper presented at the conference "Economic Globalization & Education Reform" organised by the International and Comparative Education Research Institute at Beijing Normal University, Beijing, China, October 14-16, 2002 Beijing University.

Daun, H. (2003a). World System, Globalization and Governance. In H. Daun (ed.). World System, Globalization and Educational Change (Eight Cases). Stockholm: Stockholm University.

Daun, H. (2003b). Some Trends in Development, Research and Education. In H. Daun (ed.). World System, Globalization and Educational Change (Eight Cases). Stockholm: Stockholm University.

Duffield, M. (2002). Reprising Durable Disorder: Network War and the Securitisation of Aid. In: B. Hettne and B., Oden, (eds). Global Governance in the 21st Century: Alternative Perspectives on World Order. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Guthrie, J.W. and Koppich, J.E. (1993). Ready, A.I.M, Reform: Building a Model of Education Reform and 'High Politics'. In H. Beare and W.L. Boyd (eds). Restructuring Schools. An International Perspective on the Movement to Transform the Control and Performance of School. London: The Falmer Press.

Fullan, M. (2001). The New Meaning of Educational Change. 3rd Edition. London: Teachers College Press.

Han, C., Chew, J., Tan, J. (2001). Singapore: Values Education for Knowledge-Based Economy In: W. K., Cummings, M.T., Totto, & J., Hawkins (eds). Values Education for Dynamic Societies: Individualism or Collectivism. Comparative Education Research Centre. The University of Hong Kong.

Hawkins, J., Nanzhou, Z. and Lee, J. (2001). China: Balancing the Collective and Individual. In: W. K., Cummings, M.T., Totto, & J., Hawkins (eds). Values Education for Dynamic

Societies: Individualism or Collectivism. Comparative Education Research Centre. The University of Hong Kong.

Hettne, B. (2002). In Search of World Order. In: B. Hettne and B., Oden, (eds). Global Governance in the 21st Century: Alternative Perspectives on World Order. Stockholm: Almkvist & Wiksell International.

Kanayev, A. and Daun, H. (2002). Nationalism and Educational Transition in Central Asia. In H. Daun (ed.). Educational Restructuring in the Context of Globalisation and Local Demands. New York: Routledge/Falmer.

Karlsson, P. (2001). Wastes or Gains? A Discussion about 'Educational Wastage' with examples from Afghanistan. MA thesis, Stockholm University.

Karlsson, P. and Mansory, A. (2003). Islamic and Modern Education in Afghanistan - Conflictual or Complementary? In: H. Daun (ed.). Muslim Education Strategies in the Context of Globalisation. Leiden: Brill's Academic Publishers (in press).

Lickona, T. (1996). Eleven Principles of Effective Character Education In Journal of Moral Education 25(1): 93-100.

Levin, H. M. (2001). Studying Privatisation in Education. In H.M. Levin (ed.). Privatising Education. Can Marketplace Deliver Choice, Efficiency, Equity and Social Cohesion? Boulder: Westview Press.

McGinn, N. F and Welsh, T. (1999). Decentralisation of education: why, when, what and how? Paris: International Institute for Educational Planning.

Nyozov, S. (2003). Globalisation and Teachers' Life and Work: Case Studies from Rural Tajikistan. In H. Daun (ed.). World System, Globalization and Educational Change (Eight Cases). Stockholm: Stockholm University.

Ouis, P. (2002). Islamization as a Strategy for Reconciliation between Modernity and Tradition: Examples from contemporary Arab Gulf states. In Islam and Christian-Muslim Relations 13(3).

- Popkewitz, T. S. (2000). Reform as the Social Administration of the Child: Globalisation of Knowledge and Power. In N.C. Burbules and C.A. Torres (eds). *Globalisation in Education: Critical Perspectives*. New York: Routledge.
- Roald, A. S. (1994). *Tarbiya: Education and Politics in Islamic Movements in Jordan and Malaysia*. Lund: Lund Studies in History of Religions.
- Robison, R. (1996). The Politics of Asian Values. In *The Pacific Review*, 9(3): 309-327.
- Samady, S. R. (2001). *Education and Afghan Society in the twentieth century*. Paris: UNESCO.
- SCA, (2002a). School data.
- SCA, (2002b). *Reading and Writing Assessment of Afghan Primary School Children*. Not published paper.
- Sida (no date) *Education, Democracy and Human Rights in Swedish development co-operation*. Sida, Department for Democracy and Social Development, Education Division.
- Position Paper
- Slater, R.O. (1993). On Centralisation, Decentralisation and School Restructuring: A Sociological Perspective. In H. Beare and W. L. Boyd. (eds). *Restructuring Schools. An International Perspective on the Movement to Transform the Control and Performance of School*. London: The Falmer Press.
- Swedish Committee for Afghanistan (1998) *Workplan 1998/1999*. Peshawar SCA
- Tatto, M. T. et al, (2001). *Mexico: The Construction of National Identity Under Centralised Leadership*. In: W. K., Cummings, M.T., Tatto, & J., Hawkins (eds). *Values Education for Dynamic Societies: Individualism or Collectivism*. Comparative Education Research Centre. The University of Hong Kong.

Torney-Purta, J. and Hahn, C., H. (1988). Values Education in the Western European Tradition. In W.K. Cummings, S. Gupinathan and Y. Tomoda (eds). *The Revival of Values Education in Asia and the West*. New York: Pergamon Press.

UNICEF (2002). *Rapid Assessment of Learning Spaces- Ministry of Education and UNICEF-Not published paper*.

Walford, G. (2001). *Privatisation in Industrialised Countries*. In H.M. Levin (ed.). *Privatising Education. Can Marketplace Deliver Choice, Efficiency, Equity and Social Cohesion?* Boulder: Westview Press.

Winkler, D.R. (1993). *Fiscal Decentralisation and Accountability in Education: Experiences in Four Countries*. In J. Hannaway and M. Carnoy, (eds). *Decentralisation and School Improvement. Can We Fulfil the Promise?* San Francisco: The Jossey-Bass.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**